

УДК 1:141.32:113.2(73)"18"

DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2024/11-5/13>

Ганна ЛЕБЕДЄВА, асп.

ORCID ID: 0000-0003-2664-1132

e-mail: liebiedievahanna@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ПРИРОДИ В ПОЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ АМЕРИКАНСЬКИХ ТРАНСЦЕНДЕНТАЛІСТІВ Р. В. ЕМЕРСОНА ТА Г. Д. ТОРО

Вступ. Досліджено взаємозв'язок між філософією природи та політичною філософією трансценденталістів Р. В. Емерсона і Г. Д. Торо. Наголошено, що для цих мислителів політична філософія невід'ємно пов'язана з їхнім розумінням природи, яке вони розглядали як основу для осмислення суспільних та політичних процесів. Обидва трансценденталісти наголошували на важливості єднання людини з природою як ключового чинника розвитку особистості. У свою чергу, розвиток індивіда вони вважали фундаментом для позитивних змін у суспільстві, особлива увага приділялася індивідуалізму. Підтримка дій Дж. Брауна була для них прикладом практичного втілення ідей політичного ідеалізму та трансценденталізму. На їхню думку, основною метою уряду мало бути сприяння розвитку індивідуальності та поліпшення умов існування людини, що спонукало їх до активної опозиції рабовласницькій системі.

Методи. Для аналізу політичної філософії Р. В. Емерсона та Г. Д. Торо в контексті їхньої філософії природи застосовано комплекс методів, це і загально-наукові методи, і історико-філософські методи, спеціальні методи, наприклад герменевтичний підхід. З метою висвітлення соціально-політичного контексту їхніх ідей використано метод історичної реконструкції.

Результати. Виявлено глибоку інтегрованість політичної філософії Емерсона і Торо в їхню концепцію природи, а також розкрито її зв'язок із соціально-політичними умовами їхнього часу. Акцентовано, що американський трансценденталізм посів унікальне місце не лише в історії ранньої американської філософії, але й у всій англосовітській філософії. Він поєднав у собі німецький ідеалізм, неоплатонізм, далекосхідний містицизм, утворивши унікальне еклектичне вчення, яке запропонувало унікальний погляд на природу, природу людини, її права та свободи, освіту та фізичну працю, індивідуалізм та колективізм. Обґрунтовано, що американський трансценденталізм прямо та опосередковано впливає на формування американського прагматизму, подібні впливи помітні в працях прагматистів: Дж. Дьюї, Ч. С. Пірс, В. Джеймс. Вплив американського трансценденталізму простежується також у літературній спадщині Г. Мелвілла, Н. Готорна, В. Ірвінга та ін.

Висновки. Доведено, що політична філософія Р. В. Емерсона та Г. Д. Торо ґрунтується на їхньому розумінні природних законів, важливості громадянської освіти та освіти загалом, єдності з природою та поваги до індивіда. Вони розглядали рабовласництво як неприродний суспільний лад, протистояння якому вважали обов'язком громадян, що прагнуть побудови гармонійного суспільства.

Ключові слова: рання американська філософія, англосовітська філософія, німецький ідеалізм, Ральф Волдо Емерсона, Генрі Девід Торо, Джон Дьюї, прагматизм, неоплатонізм, освіта, свобода, індивідуалізм, натуралізм, лібералізм.

Вступ

Філософська течія трансценденталізму була однією з перших питомих течій ранньої американської філософії. Дослідник Вадим Менжулін у статті "Образ філософії в оповіданні Германа Мелвілла «Ку-ку-рі-ку! або Радісний крик благородного півня Беневентано»" (2024) вивчає філософські ідеї американського письменника Г. Мелвілла та визначає "самобутню версію філософського трансценденталізму, яка зародилася на американських теренах у перші десятиліття XIX ст. і сягнула найбільшого розквіту у 1830–1840-ті роки". Центром розвитку цієї інтелектуальної течії стало місто Конкорд у штаті Массачусетс, де жили її основні представники – Ральф Волдо Емерсон (1803–1882) і його найвідоміший послідовник Генрі Торо (1817–1862)" (Менжулін, 2024, с. 74). Справді, трансценденталізм виникає у 30-х роках XIX ст. у регіоні Нової Англії, філософськими джерелами трансценденталізму були німецький ідеалізм, антична філософія, особливо платонізм та неоплатонізм, східна філософія тощо. Проте, зважаючи на мовну спільність, англосовітська філософія, а саме шотландська філософія здорового глузду подала одним із найпотужніших впливів. Точкою відліку трансценденталізму вважається есеї Р. В. Емерсона "Природа". Окрім інтересу до філософії природи, рух трансценденталізму був глибоко залучений у політичну ситуацію США. На той час політична ситуація у країні переживала кризу відносин між північними, вільними від рабовласництва штатами та південними рабовласницькими, що переросло згодом у громадянську війну (1861–1865). Регіон Нової Англії, колыска трансценденталізму, належав до території так званих "вільних штатів". Напередодні та під час

громадянської війни трансценденталісти Р. В. Емерсон та Г. Д. Торо гостро реагували на політичні події та вибудовували свою політичну філософію, що була тісно пов'язана з їхньою філософією природи.

Методи

Задля розкриття соціально-політичного контексту політичної філософії Р. В. Емерсона та Г. Д. Торо було використано метод історичної реконструкції. Для виявлення спорідненості філософії природи Р. В. Емерсона та Г. Д. Торо із їхньою політичною філософією було використано герменевтичний метод.

Огляд літератури. Дослідження поняття природи у філософії американського трансценденталізму є дуже поширеним, так само як і дослідження політичної філософії Р. В. Емерсона та Г. Д. Торо. Для цього дослідження важливими є роботи, що пов'язують філософію природи та політичну філософію Р. В. Емерсона та Г. Д. Торо, серед них Острандер (Ostrander, 1953), Беннет (Bennet, 1994), Волларо (Vollaro, 2016) та інші.

Результати

У центрі філософування американських трансценденталістів постає природа як трансцендентальна реальність (Rudenko, & Sobolievskiy, 2019), яка має феноменальний характер. Політична філософія трансценденталізму асоціюється насамперед з ім'ям Г. Д. Торо та його роботою "Супротив громадянському уряду". Окрім того, що Г. Д. Торо є визначним натуралістом та філософом природи, він до того ж широко відомий як автор концепту громадянської непокорі. І хоча поняття громадянської непокорі є набагато старшим, проте його сучасне розуміння, особливо що стосується Сполучених Штатів Америки, насправді було сформовано завдяки

політичній філософії Г. Д. Торо. Історія написання твору пов'язана з епізодом повернення Г. Д. Торо з Волденського лісу до міста Конкорд у липні 1846-го року. Г. Д. Торо йшов у місто для того, щоб забрати взуття, яке залишив полагодити. На зворотному шляху його зупинив місцевий збирач податків Сейм Стейплс і попросив заплатити податки за останні декілька років. Сейм навіть запропонував заплатити податки замість Г. Д. Торо в разі, якщо йому нема чим платити зараз. На що Г. Д. Торо відповів, що не сплачує податки через власні принципи і не збирається їх сплачувати ні в якому разі. Стейплс зазначив, що в такому разі він рано чи пізно має заарештувати Г. Д. Торо і отримав у відповідь, що може це зробити як зараз, так і в будь-який час, коли йому буде зручно. "За справжнього уряду, який ув'язнює будь-кого несправедливо, справжнім місцем для справедливої людини також є в'язниця" (Thoreau, 1996, p. 10) – напише Г. Д. Торо у своєму есеї "Супротив громадянському уряду". Цей есеї постане класикою громадянської непокори як у США, так і за їх межами на довгі роки. Перша версія цього есею була усною – то була промова в Конкордському лісі, що мала назву "Права та обов'язки індивіда щодо громадянського уряду". Згодом із цієї промови Г. Д. Торо напише есеї під назвою "Супротив цивільному уряду", який потім стане відомим під назвою "Громадянська непокора". У цій роботі повною мірою виражено як принципи положення політичної філософії Г. Д. Торо, так і його погляди на людину та суспільство загалом. Г. Д. Торо починає з відомої формули успішного уряду, що полягає у тому, що той уряд найкращий, який керує найменше і розширяє цю формулу до того, що для нього той уряд найкращий, який взагалі не керує. "Сам уряд, який є лише способом, який люди обирають для виконання своєї волі, однак схильний до зловживань і спотворень, що відбуваються швидше, ніж люди зможуть діяти за його допомогою" (Thoreau, 1996, p. 1). Тобто для Г. Д. Торо функція уряду полягає у виконанні волі індивідів, спотворення та корумпований або ж злочинний уряд подібну функцію виконувати не здатний, тому його треба відкинути. Через те, що Г. Д. Торо писав про необов'язковість держави та виступав за мінімальне втручання уряду, ім'я Г. Д. Торо часто пов'язують із анархічним рухом. "Торо ввійшов до анархістського канону ближче до кінця дев'ятнадцятого століття, саме тоді, коли рух набував як інтелектуальної довіри, так і світового масштабу" (Vollaro, 2016, p. 4). Проте важливо зауважити, що, незважаючи на відсторонену від соціуму позицію Г. Д. Торо, він не додержується позиції відкидання уряду як такого. Напроти, він вважає себе справжнім громадянином, обов'язок якого боротися за кращий уряд для своєї країни: "Але, говорячи практично і як громадянин, на відміну від тих, хто називає себе людьми, що проти уряду загалом, я прошу не відсутності уряду взагалі, а одразу кращого уряду. Нехай кожна людина дасть знати, який уряд викликав би його повагу, і це буде першим кроком до його отримання" (Thoreau, 1996, p. 2). Для того щоб уряд міг бути легітимним, він має бути прийнятним для чесного індивіда. Зокрема, порушення певних етичних принципів є підставою для визнання нелегітимності уряду. Для Г. Д. Торо таким принципом є гідне ставлення до людини: "Я ні на мить не можу визнати цю політичну організацію своїм урядом, який також є рабовласницьким урядом" (Thoreau, 1996, p. 2). Для Г. Д. Торо відповідальність індивіда за власний уряд є основою громадянського суспільства. Для нього немає злочинного уряду із добродесними громадянами, навпаки,

кожен громадянин несе відповідальність за злочинні дії власного уряду, адже його обов'язком є контролювати його дії, обирати його та протестувати проти нього в разі аморальної діяльності. "Супротив громадянському уряду" було написано не тільки через те, що Г. Д. Торо не міг прийняти рабовласницький уряд, але, навіть більшою мірою, через неприйняття Американсько-Мексиканської війни, яку Г. Д. Торо вважав несправедливою. Спротив подібним діям уряду для Г. Д. Торо є обов'язком свідомого громадянина. Свідомий громадянин, який має свою власну позицію, не продиктовану суспільно прийнятними наративами, але індивідуальною думкою, і є основою добродесного уряду, який слугуватиме інструментом вираження волі громадян. Індивідуальний рівень політичного свідомості у випадку Г. Д. Торо саме і забезпечується гармонійним співіснуванням особистості та природи. Адже природа є тим, що дозволяє побачити справжнього себе, відсторонитися від суспільного здорового глузду та віднайти своє справжнє ставлення до суспільних явищ. Індивідуалізм Г. Д. Торо не передбачає замкненість на собі, індивідуальна політична свідомість не суперечить демократичній владі більшості, проте дозволяє побачити справжню позицію більшості, дає приклад альтернативної позиції, до якої можуть долучитися інші. Таким чином, шлях до змін у суспільстві лежить через шлях індивідуальних змін: "Меншість безсила, поки вона підлаштовується під більшість; тоді це навіть не меншість; але вона непереборна, коли гуртується всією вагою. Якщо альтернативою є утримання усіх справедливих людей у в'язниці або відмова від війни та рабства, держава не вагатиметься, що вибрати. Якби тисяча чоловіків цього року не сплатила свої податки, то не було б насильницьких і кривавих заходів, як у разі, якщо їх сплатити і дати державі можливість чинити насильство та проливати невинну кров. Це і є фактично визначенням мирної революції, якщо така можлива" (Thoreau, 1996, p. 11). Г. Д. Торо відмовився сплачувати податки саме для того, щоб жити відповідно до своїх переконань і маленькими індивідуальними кроками гуртувати меншість для свідомого громадянства і великих суспільних змін. Для Г. Д. Торо індивіди завжди можуть і мають протистояти злочинному уряду: "І передусім різниця між опором цьому (уряду) та опору суто грубій чи природній силі в тому, що я можу протистояти уряду з певним ефектом, але я не можу сподіватися, як Орфей, змінити природу скель, дерев і звірів" (Thoreau, 1996, p. 18). Отже, природнім катаклізмам людина протистояти не може, може тільки прийняти їх, перечекати їх, витерпіти. Але злочинний уряд не є тим, що слід перечекати або витерпіти, він є тим, чому людина має протистояти. Спротив не має на меті посіяти ворожнечу, Г. Д. Торо підкреслює, що його протест не через те, що йому подобається протистояти або боротися, навпаки, його бажання у тому, щоб уряд функціонував відповідно, закони відповідали справедливості і не було причин не підкорятися державі: "Я радше шукаю, можна сказати, навіть виправдання, щоб підкорятися законам цієї землі. Я більш ніж занадто готовий підкорятися їм" (Thoreau, 1996, p. 18). Цікаво, що, говорячи про бажання підкорятися законам, Г. Д. Торо використовує вираз "закони землі", а не "закони держави", щоб підкреслити, що закони, яким він згоден підкоритися, мають бути природними для нього.

В тій же роботі "Опір громадянському уряду" Г. Д. Торо підкреслює важливість гармонійного із природою життя. "Якщо рослина не буде жити згідно зі своєю природою, вона помре, так само і людина" (Thoreau, 1996, p. 14).

Життя у злагоді з власною природою передбачає розуміння себе та відсутність брехні до самого себе. Для того щоб побачити шлях до власної природи, необхідно час від часу відсторонюватись від суспільства та усамітнюватись із природою. Закони моралі є природними законами і вони вищі за закони держави.

Захист індивідуального є кінцевою метою держави, на цьому побудований прогрес державного уряду: "Прогрес від абсолютної монархії до обмеженої, від обмеженої монархії до демократії – це прогрес через справжню повагу до індивідуального. Чи демократія, якою ми її знаємо, є останнім можливим покращенням уряду? Хіба неможливо зробити крок далі до визнання та організації прав людини? Ніколи не буде справді вільної та освіченої держави, доки держава не визнає індивіда як вищу за незалежну силу, від якої походить уся його власна влада, і не поводитиметься з ним відповідно" (Thoreau, 1996, pp. 19–20). Майбутній розвиток держави також пов'язаний із визнанням ще більшої поваги до індивідуального та приватного. Проблеми в державі зростають тоді, коли люди забувають про цінність приватного, коли дозволяють ставити індивідуальне нижче за суспільне: "Якщо вони сплачують податок із помилкового інтересу, щоб зберегти свою власність або запобігти потраплянню до в'язниці, це тому, що вони не усвідомили насправді, наскільки вони дозволили суспільному благу втручатися у свої особисті почуття" (Thoreau, 1996, p. 17). Втручання влади в індивідуальне відбувається через інституціональний тиск, через церкву, родину, систему освіти. Тому для Г. Д. Торо саме інституції постають тим, з чим треба боротися передусім.

З наближенням громадянської війни Г. Д. Торо стає все більш активним членом антирабовласницького руху. У той час антирабовласницький рух був поділений на два великі табори. Перший був під керівництвом Вільяма Лойда Гаррісона, то були активісти, які рішуче засуджували державні інституції, що підтримували рабство, такі як церква, уряд, преса, та вважали що найкращими методами боротьби проти рабства були такі, що не виключали насильницьких дій, проте не підтримували відкрите насильство, наприклад, вони не підтримали дії Дж. Брауна. Інша група, яку очолював Натаніель П. Роджерс, була більш поміркованою та вважала, що єдиним можливим рішенням є реформація людства, а точніше, особистісні зміни кожної окремої людини. Г. Д. Торо пройшов шлях від поміркованих поглядів до радикальних. У роботі "Рабство в Массачусетсі" помітна більш поміркована позиція Г. Д. Торо, що передбачала корінь позитивних змін у майбутньому суспільстві у зміні морального стану кожного з громадян: "Невже людство ніколи не дізнається, що політика – це не мораль, що вона ніколи не гарантує жодних моральних прав, а розглядає лише те, що є доцільним? Обирає доступного кандидата, яким незмінно є диявол, – і яке право мають його виборці дивуватися, бо диявол не поводить як ангел світла? Потрібні люди, що належать не політиці, а чесності, які визнають вищий закон, ніж Конституція чи рішення більшості. Доля країни не залежить від того, як ви проголосуєте на виборах – найгірша людина настільки ж сильна, як і найкраща в цій грі; це залежить не від того, який папірець ви опускаєте в урну раз на рік, а від того, яку людину ви випускаєте зі своєї кімнати на вулицю щоранку" (Thoreau, 1996, p. 132). Проте повну радикалізацію поглядів Г. Д. Торо можна помітити в його схваленому ставленні до Джона Брауна. Промови Г. Д. Торо про капітана Джона Брауна привернули найбільше суспіль-

ної уваги. Джон Браун був одним із лідерів антирабовласницьких сил на території Канзасу і боровся з прикордонними групами, які приїхали в Канзас з Міссурі та сподівалися зробити Канзас ще одним рабовласницьким штатом. Його діяльність привернула до нього увагу країни, і він приїхав на схід, щоб зібрати більше коштів для своїх партизанських військ. Г. Д. Торо вперше зустрів Дж. Брауна в 1857-му році. Джон Браун був невинним рабом і вважав за необхідне вдатися до радикальних дій у боротьбі з ним. Дії Дж. Брауна в арсеналі Гарперс Феррі майже одногосно викликали осуд як у пересічної публіки, так і в трансценденталістів, що обурило і здивувало Г. Д. Торо (Harding, 1966, p. 415). Незважаючи на те, що Г. Д. Торо був прихильником мирного протесту, він бачив у Дж. Брауні справжнього трансценденталіста, що слідує власним принципам до останнього: "Людина рідкісного здорового глузду і прямої мови, як і дії; справжній трансценденталіст, людина ідей і принципів, – ось що його відрізняло. Не підкорявся примхам чи швидкоплинним поривам, але реалізовував мету життя" (Thoreau, 1996, p. 140). У той час Дж. Браун майже не знаходив підтримки. Навіть серед радикальних аболіціоністів, головою яких був В. Л. Гаррісон, підтримки не було. Сам В. Л. Гаррісон вважав, що рейд на Гарперс Феррі було скеровано неправильно, що сама спроба була дикою і шаленою (Harding, 1966, p. 417). Г. Д. Торо був мало не першим, хто вирішив публічно висловитись на підтримку Дж. Брауна. Три основних політичних есеї Г. Д. Торо "Опір громадянському уряду", "Рабство в Массачусетсі" та серія есеїв на підтримку Дж. Брауна ("Мольба за капітана Джона Брауна", "Останні дні Джона Брауна" та "Муки Джона Брауна") наочно демонструють радикалізацію його поглядів щодо протесту. Якщо перший есеї "Опір громадянському уряду" оповідає про відмову сплатити податок і дає приклад мирного протесту – нехтування сплати податку злочинному уряду, другий "Рабство у Массачусетсі" присвячено несприйняттю закону про біглих рабів і закликати нехтувати несправедливому закону, то у третьому есеї Г. Д. Торо йдеться про схвалення насильницьких дій проти держави та оголошення війни державі загалом. Радикалізація поглядів Г. Д. Торо йшла паралельно із загостренням соціально-політичної ситуації в країні. Проте Г. Д. Торо в політичних питаннях не був повністю солідарним ані з гуртком аболіціоністів, ані з колом трансценденталістів. Принципом його політичної позиції був принцип відповідності природному закону, тобто його особистісному, індивідуальному відчуттю справедливості. Побачити цю справедливість йому дозволяло відсторонення від суспільства та усамітнення з природою. Вищі природні закони стоять над мінливими суспільними, щоб пізнати їх, слід відсторонитись від мінливого суспільства.

Політична філософія Р. В. Емерсона прямо пов'язана з його філософією природи, зокрема через поняття природних, або вищих законів. Уже в роботі "Політика" Р. В. Емерсон пише про те, що можна і треба нехтувати законами держави, якщо вони суперечать вищим законам: "Маючи справу з державою, ми повинні пам'ятати, що її інституції не є корінними, хоча вони існували до нашого народження, що вони не є вищими за громадянина: що кожен із них колись був діянням однієї людини, кожен закон і звичай був людським рішенням для особливого випадку, що всі вони імітовані, усі змінні; ми можемо зробити так само добре: ми можемо зробити краще" (Emerson, 1921, p. 247). Закони, за якими живуть люди, було створено на основі спроби вирішити

конкретний конфлікт або конкретну ситуацію, таким чином, вони є індуктивними та не несуть в собі належної загальності для людства. Вищі закони є важливіші за людські. Таким чином, через те, що Р. В. Емерсон зводить етичні цінності на метафізичний рівень, внутрішнє відчуття моралі людини постає вищим за законодавство держави. Закони є частиною людської культури, так само як і будь-яке інше мистецтво, в них виражається природа людини: "Ми повинні безмежно довіряти благодійній необхідності, яка просвічує всі закони. Людська природа виражається у них так само характерно, як у статуях чи піснях, чи залізницях, і абстрагування кодексів націй було б записом загальної свідомості" (Emerson, 1921, p. 255).

Р. В. Емерсон, як і Г. Д. Торо, наполягає на тому, що набагато важливіше для уряду мати чесних людей у складі, ніж мати хорошу програму: "Філософ, поет чи релігійна людина, звичайно, забажає віддати свій голос разом із демократом за вільну торгівлю, за широке виборче право, за скасування юридичних жорстокостей у кримінальному кодексі та за сприяння будь-яким способом доступу молоді та бідних до джерел багатства та влади. Але він зрідка може прийняти осіб, яких пропонує йому так звана народна партія як представників цих свобод" (Emerson, 1921, p. 253). Американський філософ справедливо показує рівність і філософів, і митців, і вірян, яких об'єднує держава. Ідеї обмеження влади правителя настільки ж старі, як і концепція влади (Труш, 2018). Саме тому Р. В. Емерсон стоїть на засадах необхідності реформації кожної людини задля справжніх змін у суспільстві. Важлива частина цих змін залежить від системи освіти, реформацію якої Р. В. Емерсон вважає ключовою для подальшого розвитку суспільства. На його думку, освіта має включати в себе єднання людини з природою, що дасть змогу як виховати критичне мислення, так і навчити праці. Зокрема, у роботі "Реформатор" Р. В. Емерсон наголошує на важливості фізичної праці та єднання з природою для виховання нового покоління: "Подібні міркування звернули увагу багатьох філантропів і інтелігентних людей на вимоги фізичної праці як частини освіти кожної молодої людини. Якщо багатство, накопичене минулим поколінням, таким чином заплямовано, – незалежно від того, скільки його нам пропонують, – ми повинні почати думати, чи не було б шляхетнішою частиною відмовитися від нього та поставити себе в первинні стосунки із землею та природою і утримуватись від усього, що є нечесним і нечистим, щоб кожен із нас сміливо брав участь своїми руками у фізичній праці світу" (Emerson, 1921, p. 311). Фізична праця на землі як частина виховання молоді покликана також стерти класову нерівність та пом'якшити соціальну ситуацію в країні. Р. В. Емерсон вважає за необхідне провести реформи в усіх сферах суспільства. Природа постає основою соціальних реформ загалом, постає критерієм для розуміння, які позитивні зміни необхідні суспільству: "Ми повинні переглянути всю нашу соціальну структуру, державу, школу, релігію, шлюб, торгівлю, науку, і дослідити їх основи в нашій власній природі; ми маємо переконатися, що світ не лише підходить для колишніх людей, але й для нас, і очистити себе від усіх звичаїв, які не мають коріння в нашому розумі. Для чого народжена людина, як не для того, щоб бути Реформатором, Перетворювачем того, що створила людина; тим, хто може відмовитись від брехні; відновити істину й добро, наслідувати ту велику Природу, яка втілює в себе всіх нас і яка жодної хвилини не спить на старому минулому, але щогодини відновлюється, даруючи нам

щоранку новий день і з кожним пульсом нове життя?" (Emerson, 1921, p. 319). Мета реформ полягає у тому, щоб покращити становище людини, у вдосконаленні поваги до людської гідності. "Сила, яка водночас є джерелом і регулятором у всіх зусиллях провести реформи, полягає в переконанні, що в людині є безмежна гідність, яка з'явиться на поклик цінності, і що всі окремі реформи є усуненням деяких перешкод на цьому шляху. Хіба це не найвищий обов'язок, щоб людину шанували серед нас?" (Emerson, 1921, p. 319). Саму структуру держави Р. В. Емерсон бачить як боротьбу та баланс між консерватизмом та реформами. "Дві партії, які розділяють державу, партія консерватизму та партія інновацій, дуже старі й сперечаються за володіння світом відтоді, як світ було створено" (Emerson, 1921, p. 324). Для Р. В. Емерсона це є не просто структурою державного управління, проте онтологічним законом природи: "Це первинний антагонізм, один із дрібних проявів двох полюсів природи" (Emerson, 1921, p. 324). Консерватизм, за Р. В. Емерсоном, захищає дійсний порядок речей без огляду на те, що в ньому є доброго, а що поганого, тоді як інноваційний проєкт передбачає найкращий із можливих порядок, до якого він прагне. Консерватизм не має жодного сильного аргументу на свою користь, аргумент консерватизму полягає у апеляції до необхідності такого стану речей, запереченні можливостей кращого та застосуванні насильства. За Р. В. Емерсоном, консерватизм треба відкинути через те, що він суперечить природі: "у всій природі минуле поєднується із сьогоденням у кожній істоті" (Emerson, 1921, p. 327). Час Р. В. Емерсона був пов'язаний з необхідністю реформ, із великою політичною кризою, що перейшла у громадянську війну. У своїх есеях та промовах Р. В. Емерсон коментував політичні події, що передували війні. Однією з найгучніших подій було прийняття закону про біглих рабів, який дозволяв південним діячам заходити у вільні штати для того, щоб полювати на біглих рабів та повертати їх назад у рабовласницькі штати. Р. В. Емерсон відреагував на це у своїй роботі "Закон про біглих рабів". У термінах Р. В. Емерсона консерватизм, проти якого він виступав, переміг, і уряд прийняв рішення на користь старого порядку, на користь рабства замість прийняти інноваційний бік, який обіцяв покращення становища людини. "Тут було запитання: чи ви за людину і за благо людини; чи ти за біль і шкоду людині? Постає питання, чи треба з людиною поводитися, як зі шкірою? Чи стане негр грошима, як індіанці в іспанській Америці? Чи ця система, яка є свого роду млинами або фабриками для перетворення людей на мавп, буде підтримуватися і розширюватися?" (Emerson, 1909, p. 214). Для Р. В. Емерсона прийняття закону про біглих рабів було деградацією суспільства і поразкою реформ. Проте він пише, що йому зрозумілі мотиви, що керують консерваторами, ці мотиви властиві кожній людині, вони полягають у тому, що людині властиво ставити свої матеріальні потреби та власний комфорт вище за обов'язок. "Я з повагою ставлюся до консерватизму. Я знаю, наскільки це глибоко вкорінено в нашій природі, і як марні всі спроби звільнитися від нього. Ми всі консерватори, наполовину віги (*партія вігів* проіснувала до громадянської війни у США), наполовину демократи за своєю сутністю, і з таким же успіхом можемо спробувати вискочити зі своєї шкіри, ніж втекти... У природі є дві сили, завдяки антагонізму яких ми існуємо: сила Долі, Фортуни, законів світу, порядку речей, чи, як би ми інакше їх виразили, матеріальні потреби, з одного боку, – і Воля, або Обов'язок, або Свобода, з іншого" (Emerson, 1909, p. 218). Обирати

волю, обов'язок та свободу є ознакою гідного життя. За Р. В. Емерсоном, критерій морального вибору не може належати релігії, проте має базуватися на внутрішньому почутті природного. Зокрема, він наводить приклад того, що церква часто стоїть на засадах консерватизму, а отже, виправдовує все, що старе, наприклад, релігія виправдовувала рабство: "Вони цитують Біблію, цитують Павла, цитують Христа, щоб виправдати рабство. Якщо рабство – це добре, тоді брехня, крадіжка, підпал, убивство – усе без винятку добре, і воно має підтримуватися союзними суспільствами" (Emerson, 1909, p. 220). Інституції для Р. В. Емерсона самі по собі не несуть користі або шкоди, проте громадяни є тим, що наповнюють інституції сенсом. Тому громадянська свідомість є єдиним способом змінити суспільство на краще. "Ці речі показують, що жодні форми – ані конституції, ані закони, ані угоди, ані церкви, ані Біблія самі по собі не приносять жодної користі. Диявол зручно влаштувався в них усіх. Немає допомоги, крім голови, серця та підколінних сухожилів людини. Завіти марні без чесних людей, які їх дотримуються; закони ніщо без лояльних громадян, які їм підкоряються. Щоб інтерпретувати Христа, потрібен Христос у серці. Учення Духа може зрозуміти лише той самий дух, який їх дав" (Emerson, 1909, p. 221). Згідно з Р. В. Емерсоном, усі державні інституції, що мають регулювати поведінку людини, насправді не мають ніякої користі, якщо людина усвідомлює мораль. Інституції узурпують моральний складник людини і роблять її інструментом влади, тоді як внутрішнє почуття морального не дозволяє владі викривити моральний закон: "Кожного разу, коли людина приходила до думки, що для неї немає Церкви, крім її побожної молитви; немає конституції, крім того, що він добре і справедливо поводився зі своїм сусідом; ніякої свободи, крім його непереможної волі чинити правильно, – тоді миттєво з'являться певні помічники та союзники, бо будова Всесвіту на його боці. Немає сенсу заперечувати тягіння моралі" (Emerson, 1909, pp. 222–223). Гніт, під яким проживають люди в рабовласницькому суспільстві, є протиприродним, і через те, що людина є також частиною природи, природа посередництвом людини все одно поверне хід історії до такого, що не суперечить її законам: "Рабство пригнічує; але природа не така безпорадна і вона може нарешті сама позбутися будь-якої кривди. Але спазми Природи тривають століття і віки, і вони руйнуватимуть віру людей з їх коротким життям. Повільно, повільно приходять Месник, але приходять впевнено" (Emerson, 1909, p. 224). Відповідальність за реакцію на суспільну кривду лежить, за Р. В. Емерсоном, на інтелектуалах. Освіта дозволяє передусім зробити голосну й аргументовану заяву, виразити своє ставлення до проблеми та привернути суспільну увагу. "Ви, панове представники цих літературних і наукових шкіл, і важливий клас, який ви представляєте, маєте владу зробити свій вердикт ясним і переважним" (Emerson, 1909, p. 228).

Однією з найбільш суперечливих подій тих часів був рейд Дж. Брауна на Гарперс Феррі. Позиція Г. Д. Торо щодо цих подій була неоднозначною, він виправдовував дії Дж. Брауна та бачив у ньому героя у боротьбі з рабством. Р. В. Емерсон зайняв позицію Г. Д. Торо в цьому питанні. Існують також дослідження про те, що Р. В. Емерсон переглянув своє ставлення до Дж. Брауна в пізні роки, тоді як Г. Д. Торо ніколи не мав шансу це зробити, бо помер через три роки після страти Дж. Брауна (Ostrander, 1953, p. 713). Зайняти чітку позицію щодо дій Дж. Брауна було необхідним для всіх публічних інтелектуалів, адже на той час суспільна думка розді-

лилась між двома таборами – одні вважали його героєм, інші терористом, поміркована позиція майже не зустрічалась. Через місяць після рейду та через кілька тижнів після того, як Г. Д. Торо проголосив свою "Мольбу про капітана Джона Брауна", Р. В. Емерсон виголосив свою першу промову про Дж. Брауна на зустрічі, що відбулася в Бостоні для допомоги родині Дж. Брауна. Більш повільна реакція Р. В. Емерсона не викликає здивування, адже Р. В. Емерсон загалом мав більш помірковану позицію у політичних питаннях. Як про це пише Г. Острандер: "Захист Брауна був тверезим обов'язком для Емерсона, але для Торо це була відкрита радість" (Ostrander, 1953, p. 723). Незважаючи на те, що позиції, з яких виходили мислителі, різнилися, вони обидва як публічні інтелектуали зробили свій внесок у суспільну пам'ять Дж. Брауна. Вихідним положенням для формування їхньої позиції була філософія трансценденталізму, що передбачала верховенство природних законів, законів совісті над законами держави. "Р. В. Емерсон і Г. Д. Торо, як ніхто інший, розвинули трансцендентальний аргумент, який був основою для захисту Брауна. Крім того, вони зробили великий внесок у прославлення Брауна, який міцно пережив півстоліття негативного перегляду, і їх корисність для міфу про Джона Брауна аж ніяк не закінчується" (Ostrander, 1953, p. 726). У Бостонській промові Р. В. Емерсон апелює до принциповості Дж. Брауна, а також до його відданості державі. "Він вірить у дві статті, – два інструменти, так би мовити? – Золоте правило моралі та Декларація незалежності" (Emerson, 1909, p. 252) Для Р. В. Емерсона принциповість Дж. Брауна полягає у виразі Дж. Брауна, що заради того, щоб жодне слово з цих двох джерел не було скривджено, він ладен погодитись на насильницьку смерть цілого покоління чоловіків, жінок та дітей. З цього Р. В. Емерсон робить висновок про патріотизм Дж. Брауна та його віру у світле майбутнє США, єдина перешкода держави є рабство, проти якого він бореться. Звернення до чітких принципів дій органічно вписується у філософію Р. В. Емерсона та трансценденталізму загалом. Як Г. Д. Торо, так і Р. В. Емерсон у своїх реакціях на суспільно-політичні події звертаються до філософських понять. Якщо Г. Д. Торо проголошує Дж. Брауна справжнім трансценденталістом, то Р. В. Емерсон бачить його як справжнього ідеаліста: "Я сказав, що Джон Браун був ідеалістом. Він настільки вірив у свої ідеї, що існував для того, щоб втілити їх у життя" (Emerson, 1909, p. 254). Завершає свою промову він тим, що відходить від політичних міркувань та виражає співчуття родині Дж. Брауна. Наступну промову про Дж. Брауна Р. В. Емерсон читає у місті Салем, ця промова характеризується як більшою впевненістю у підтримці політичної позиції Дж. Брауна, так і більшою героїзацією його образу. "Так сформувався романтичний характер абсолютно без вульгарних рис; життя до ідеальних цілей без будь-якої суміші потурання власним бажанням чи компромісу, таких, що знижують цінність доброзичливих і вдумливих людей, яких ми знаємо; стриманий, відмовляючись від розкоші, не кисло і докірливо, а просто як невідповідний його звичці; тихо і лагідно, як дитина в хаті. І, як це зазвичай буває з чоловіками романтичного характеру, його доля була романтичною. Вальтер Скотт із задоволенням намалював би його образ і простежив його авантюру кар'єру" (Emerson, 1909, p. 261). Цю промову Р. В. Емерсон розпочинає з романтизованої біографічної довідки про Дж. Брауна, у якій він вибудовує його героїчний образ. Важливим для Р. В. Емерсона є підкреслена увага до гармонійного життя Дж. Брауна у природному

середовищі. Р. В. Емерсон описує як його вміння знаходити спільну мову з тваринами та знання лісів та хащ: "Пастух вівець та інших тварин, він навчився звичайв тварин і знав таємні сигнали, за допомогою яких тварини спілкуються, він навчився водити свою отару крізь хащі, майже непрохідні; він володів усією майстерністю пастуха завдяки вибору породи та мудрому господарству, щоб отримати найкращу вовну, і так протягом багатьох років" (Emerson, 1909, p. 261). Через підкреслення гармонійного життя Дж. Брауна у природі Р. В. Емерсон підводить слухача до висновку про правоту Дж. Брауна, його близькість до природних законів, природність та правомірність його дій. Р. В. Емерсон прямо вказує на природність аболіціонізму, приреченість людей силами природи до боротьби з рабовласницьким суспільством. Для Р. В. Емерсона існує своєрідна природна боротьба протилежностей, перемога в якій належить милосердю через те, що милосердя є природний, майже біологічний механізм захисту людства. "Хто робить аболіціоніста? Рабовласник. Почуття милосердя – це природна віддача, яку забезпечують закони всесвіту, щоб захистити людство від знищення дикими пристрастями" (Emerson, 1909, p. 263).

Аболіціонізм Р. В. Емерсона пов'язаний з його філософською антропологією, його баченням людини як центру природного світу, та баченням держави як гарантії захисту людської гідності. Окрім цього, для Р. В. Емерсона, як видно ще з його поглядів на освіту, особливо важливим аспектом людини є її праця. Праця постає обов'язковим фактором творення та розвитку особистості, тоді як рабовласництво знецінює та краде працю, що знищує не тільки особистість раба, але і особистість рабовласника. "Праця: людина вносить себе в свою працю; перетворює свій день, свою силу, свою думку, свою прихильність у якийсь продукт, який залишається видимим знаком його влади; і захистити це, забезпечити це для нього, захистити його минуле Я до його майбутнього Я, є метою будь-якого уряду" (Emerson, 1909, p. 278). Чесна праця, якою можна досягти успіху та достатку, була частиною американського світогляду, що також приваблювала нових мігрантів. Образ країни можливостей, де кожен має шанс шляхом чесною праці збагатіти, був особливо характерний для прогресивної Півночі США (Neufeldt, 1972). Тому повага до праці на цій території була важливою культурною рисою. Це будувало культурну та світоглядну прірву порівняно з південними рабовласницькими штатами. Світоглядна відмінність між прогресивною, орієнтованою на прибуток, індустріальною північчю та консервативним аграрним півднем була одним із факторів політичної кризи та громадянської війни. Р. В. Емерсон вказує саме на цю цивілізаційну несумісність як на основну причину громадянської війни. Прогресивна країна, що стрімко розвивається індустріально, транспортно, економічно та культурно, не може жити під одним законом, одним урядом з країною відсталою, єдиним можливим рішенням є поширення прогресу на всі штати країни. "Ми намагалися утримати разом два стани цивілізації: вищий стан, де праця, володіння землею та виборче право є демократичними; і нижчий стан, у якому старе військове володіння в'язнями або рабами, а також влада і земля в руках небагатьох, утворює олігархію: ми намагалися утримувати ці два стани суспільства за одним законом. Але грубий і ранній стан суспільства погано поєднується з пізнішим, ні, працює погано, і вже багато років отрує політику, суспільну мораль і соціальні стосунки в Республіці"

(Emerson, 1909, pp. 278–279). Для жителя Нової Англії Р. В. Емерсона праця була майже сакральною діяльністю, що глибоко вкорінена в сутність людини, тому рабовласництво для нього руйнує саму людську природу: "Усі чесні люди щоденно прагнуть заробити собі на хліб своїм ремеслом. І хто це такий, що бовтається своєю порожньою головою над цим замаскованим благословенням, конституцією людської природи, і називає працю мерзенною, і ображає вірного робітника в його щоденній праці?" (Emerson, 1909, p. 278). У формулюванні цінностей аболіціоністів та півночі загалом велику роль відігравали публічні інтелектуали, зокрема такі впливові інтелектуали, як Р. В. Емерсон та Г. Д. Торо. Р. В. Емерсон був особливо популярним та впливовим. Його філософія, як політична, так і філософія природи подала основою американського світогляду в часи громадянської війни. У своїх політичних роботах він виражає також і свою філософію природи. Зокрема, в роботі "Американська цивілізація" він знову звертається до поняття природи в питанні щодо виходу з кризи громадянської війни: "У цій національній кризі ми хочемо не аргументів, а тієї рідкісної сміливості, яка наважиться взяти на себе принципи, вірячи, що Природа є її союзником і створить необхідні інструменти, а також виправить будь-які дрібні та шкідливі дії та несправедливий прибуток, якому це може завадити" (Emerson, 1909, pp. 281–282). Цікавим є погляд на громадянську війну, який Р. В. Емерсон виразив у цій праці. Наприклад, він вважає, що перемога прогресивної півночі не гарантує спокою в державі. Адже воїни вільних штатів залишають свої домівки та свою працю для того, щоб воювати, поки на рабовласницькому Півдні домівки не залишаються порожніми і праця не зупиняється, доки раби працюють. Саме через це утримати владу після перемоги буде так само важко, як її здобути. Р. В. Емерсон пропонує альтернативний воєнному шлях – змусити рабовласників півдня продати рабів, а конгресу викупити їх та відпустити. Таким чином відкриється можливість відстояти владу, бо будуть рівні умови праці та рівні потреби в захисті власної домівки: "Конгрес може, згідно з едиктом, як частину військової оборони, яку Конгрес має забезпечити, скасувати рабство та платити за таких рабів, як ми повинні платити. Тоді раби біля наших військ прийдуть до нас; ті, хто всередині країни, за тиждень дізнаються, які їхні права, і, якщо буде можливість, готуватимуться їх прийняти. Армії, які зараз протистоять вам, повинні миттєво втекти додому, щоб захистити свої маєтки, і повинні залишитися там, а ваші вороги зникнуть" (Emerson, 1909, pp. 284–285). Р. В. Емерсон загалом бачить державу крізь призму натурфілософії. Для нього закони природи керують не тільки природним середовищем, проте і історією людства. Закони природи завжди беруть верх над тимчасовими законами держави. Саме тому протиприродні суспільні явища, такі, як, наприклад, рабство, є приреченими щезнути. "Мораль є об'єктом управління. Ми хочемо такого стану речей, коли злочин не буде платити. Це розрада, на яку ми спираємося в темряві майбутнього і стражданнях сьогодишнього дня, що уряд світу є моральним і назавжди знищує те, що ним не є. Максима натурфілософів полягає в тому, що природні сили з часом долають усі перешкоди і здійснюються: і це сентенція історії, що перемога завжди приходиться туди, де вона повинна впасти; або існує вічний марш і прогрес до ідей" (Emerson, 1909, pp. 288–289). Світ суспільний та світ природний є паралельними та працюють за одним і тим самим принципом для Р. В. Емерсона. Прогрес державного правління є наближення його до стану природного та до гармонії із

природними законами. Людина як істота природна має в собі моральний закон, що і є відображенням природного закону в людській свідомості. Мета держави – наближення її до гармонії природи та людини – досягається через людей, які дослухаються до природного закону всередині них. "Природа діє через призначені нею елементи; і ідеї повинні працювати через мозок і руки добрих і хоробрих людей, інакше вони не кращі за мрії" (Emerson, 1909, p. 289). Ідея того, що природа та суспільство підкоряються одним і тим самим закономірностям, червоною ниткою проходить крізь усю політичну філософію Р. В. Емерсона. Через це, людина може споглядати природу і вчитися суспільній організації. Ба більше, людина може прогнозувати майбутній розвиток суспільства та майбутні політичні події з огляду на закони розвитку природи. "Благородний урок, який наука дає цій країні, полягає в тому, що історія природи від початку до кінця – це безперервний рух від меншого до більшого, від грубої організації до більш тонкої, тобто земна куля матерії змовляється з принципом невмирущої надії в людині. Природа працює дуже довго і марнотратно витрачає індивідів і раси на підготування нових індивідів і рас" (Emerson, 1909, p. 408). Таким чином, вивчаючи природу, людина вивчає і закони суспільства. Поняття праці для Р. В. Емерсона постає і сутністю людини, і сутністю економічно-політичних відносин. Праця людини також має свій відповідник у природному світі – плоди дерев: "Відмінність і мета здорової людини – це її праця. Користь людини вписано на всіх її здібностях. Користь – це мета, для якої вона існує. Як дерево існує для своїх плодів, так і людина для своєї праці. Безплідна рослина, бездіяльна тварина не стоїть у всесвіті. Усі вони трудяться, як би таємно чи повільно, у призначеній їм сфері та для використання в економіці світу; вищі та складніші організації до вищого та більш католицького служіння" (Emerson, 1909, p. 423). Пізні есеї Р. В. Емерсона сфокусовані передусім на політиці, починаючи з 1850-х та 1860-х, його твори глибоко занурені в контекст громадянської війни. Р. В. Емерсон виходить із позиції вченого, що зосереджений на філософії природи та трансценденталізмі і занурюється у соціальний контекст. Він поступово переходить з питань трансценденталістів до питань спочатку аболіціонізму, потім рабства і до питань війни. Його позицію проти рабства була не тільки проти рабства, але проти суперечки про рабство, національної кризи та війни, скасування рабства для нього означало також і уникнення громадянської війни (Neufeldt, 1972, p. 503).

Погляди Р. В. Емерсона на війну загалом яскраво описані в його есеї "Війна", де він порівнює війну з епідемією хвороби, яка, на відміну від звичайних захворювань, руйнує свідомість людей. "Війна, яка для здорових людей сьогодні набуває вигляду епідемії божевілля, що спалахує тут і там, як холера чи грип, уражаючи людські мізки, а не їхні нутрощі, – якщо побачити їх у далекому минулому, у період зародження суспільства, постає частиною зв'язку подій, а у своєму місці необхідно" (Emerson, 1909, p. 179). Тобто для Р. В. Емерсона війна в розвинутому суспільстві є хворобою суспільства, тоді як для диких племен війна не тільки може бути необхідною, проте постати фактором розвитку: "Війна виховує почуття, викликає до дії волю, удосконалює фізичну будову, вводить людей у такі швидкі й близькі зіткнення в критичні моменти, що людина міряється з людиною" (Emerson, 1909, p. 180).

Простежуються паралелі в поглядах американського трансценденталіста та його натхненника І. Канта, і як зазначає у своїй статті дослідник німецького ідеалізму

Вадим Титаренко: "Кант постає противником будь-якої війни і запеклим борцем за мир. Так само негативним було ставлення Канта до самого феномену революції. Він вважав неприпустимим будь-яке посягання на силові та насильницькі політичні зміни всередині держави як діями, так і лише намірами. Будь-яке державне перетворення має відбуватися поступово, а в жодному разі не насильницьким" (Tytarenko, 2019, p. 183). Війна також відіграла роль поширення цивілізації у давньому світі: "Сильне плем'я, у якому війна стала мистецтвом, нападає на сусідів і завойовує їх, навчає їх своїх мистецтв і чеснот" (Emerson, 1909, p. 181). Навіть у своїх роздумах про війну Р. В. Емерсон звертається до філософії природи. Для нього війни відбуваються через закладену природою жагу до боротьби за розвиток суспільства: "Природа закладає в життя інстинкт самопомогти, постійної боротьби за існування, протистояння опозиції, досягнення свободи, досягнення панування та безпеки постійної, самозахисної істоти; і для кожної істоти ці предмети настільки дорогі, що вона постійно ризикує своїм життям у боротьбі за ці цілі" (Emerson, 1909, pp. 182–183). Водночас не слід робити висновок про схвальне ставлення Р. В. Емерсона до війни. Він у жодному разі не виправдовує війну в сучасному йому світі. Для нього епоха війн є епохою недорозвинутості людства, час, коли людина недалеко відійшла від тварини. "Це неосвічена та дитяча частина історії людства, та, яка воює. Бездіяльні та порожні уми хочуть азарту, як усі хлопці що вбивають котів. Травлення биків, кабінні та боксерський ринг – це насолода тієї частини суспільства, чия лише тваринна природа була розвиненою" (Emerson, 1909, p. 183). Есеї про війну був написаний задовго до наближення до громадянської війни в США, а саме в 1838-му році, отже, навіть Американсько-Мексиканська війна настане аж за 10 років пізніше. Тобто то є роздуми про війну Р. В. Емерсона тих часів, коли він ще не бачив війни на власні очі. Проте в цій роботі проглядається позиція Р. В. Емерсона, яка частково буде збережена в його пізній філософії, наприклад, для нього буде важливим намагання уникнути війни або завершити війну за допомогою торгівлі. Ще в 1838-му році Р. В. Емерсон звертався до цієї ідеї: "Немає нічого очевиднішого, ніж те, що співчуття війни є юнацьким і тимчасовим станом. Не лише моральне почуття, але й торгівля, навчання та все, що спричиняє ставеві стосунки, змовляється придушити його. Торгівля, як усім відомо, є антагоністом війни. Де майна нема, народ на хліб накладе ранець; але торгівля миттєво опинилася під загрозою та знищена. Крім того, торгівля спонукає людей дивитися один одному в очі і дає сторонам зрозуміти, що ці вороги за морем чи за горами є такими людьми, як ми; які сміються і сумують, люблять і бояться, як ми. І навчання, і мистецтво, і особливо релігія, сплітають узи, які роблять війну схожою на братовбивство, як воно й є" (Emerson, 1909, p. 184). Р. В. Емерсон не заперечує те, що історію людства можна представити як історію війн. Проте, виходячи з такої перспективи, історія людства є також історією заперечення, уникнення та завершення війн, і це і є рушієм цивілізаційного прогресу.

Відома дослідниця політичної філософії США Юдіт Шklar, яка викладала у альма-матер Р. В. Емерсона, влучно зауважила, що основою політичної філософії Р. В. Емерсона було розуміння усіх людей як рівно створених, при тому що соціальна нерівність не відіграє суттєвої ролі, адже може і має бути подоланою зусиллями самої людини. "Найважливішим є те, що ми створені рівними і що якості, які справді відрізняють нас, не ті, які доступні лише винятковим людям, а ті, яких ми

всі потенційно можемо досягти. Ані успадковані, ані випадково набуті переваги не можуть мати моральної гідності. Нарешті, згода керованих є однією з необхідних, хоча й не єдиною ознакою справедливих повноважень урядів. При цьому є, що найважливіше, інтуїтивна повага до своїх співгромадян, яку сприймають не як обов'язок, а як даність" (Shklar, 2011, p. 54). Рівність та свобода закріпились як основні цінності незалежної американської держави зокрема завдяки політичній філософії Р. В. Емерсона. Він справив величезний вплив на подальший розвиток філософії, особливо на прагматизм, наступну філософську течію на теренах США. Наприклад, Дж. Дьюї називав Р. В. Емерсона філософом демократії, дослідники відмічають історичний та текстуальний зв'язок Дж. Дьюї із Р. В. Емерсоном (Saito, & Cavell, 2005, p. 36). Тісний зв'язок Р. В. Емерсона з німецьким ідеалізмом, платонізмом та неоплатонізмом інтегрує його думку у філософський контекст та продовжує традицію філософського осмислення політичного дискурсу в США (Brown, 1845, p. 326). Дослідник американського прагматизму З. Дубняк наголошує на зміні, яка відбулася у векторі філософської думки – з природи на індивідуальність: "Антифундаменталізм прагматиків призвів до створення нової основи для філософського мислення, і нею була обрана людська індивідуальність. У своїй праці Рорті називав класиків прагматизму "антифілософськими мислителями". На його думку, вони відкидали платонівські питання про природу Істини і Добра і вважали невиправданими універсальні теорії про природу реальності, сутність знання або природу людини. У XIX столітті викристалізувалися дві філософські течії, а саме "трансцендентальна філософія" та "емпірична філософія" (Dubniak, 2021, p. 17).

Дискусія і висновки

Отже, у дослідженні було виявлено тісний зв'язок філософії природи Р. В. Емерсона та Г. Д. Торо з політичною філософією мислителів у таких аспектах, як необхідність побудови громадянського суспільства через виховання та освіту кожного громадянина, де гармонійне життя у природі відіграє ключову роль. Світоглядна позиція вільних від рабовласництва штатів тісно пов'язана з політичною філософією Р. В. Емерсона та Г. Д. Торо, рабовласництво розглядалось як протипродна дія, що одночасно принижує людську гідність, зневажає працю та виснажує природні ресурси. Політичний прогрес пов'язується філософами зі зростанням поваги до індивідуального та приватного, що бачиться природнім процесом. Природні закони є вищими за закони суспільства і в далекій перспективі переважатимуть тимчасові закони злочинних урядів. Задля того, щоб слідувати природнім законам, допустимо нехтувати державними. Тому відповідальність за політичну ситуацію в країні лежить на кожному індивіді.

Політична філософія Р. В. Емерсона пов'язана з його філософією природи через його поняття природних законів. Природні закони є вищими за державні, тому заради захисту природних законів допустимо нехтувати протиприродними законами держави. Для Р. В. Емерсона успіх уряду гарантований не гарною політичною програмою, а чесними людьми. Для того щоб мати змогу обрати чесних людей для державної служби, необхідна чесність самих виборців. Саме тому в основі позитивних змін суспільства лежить особистісна реформація громадян. Ця реформація можлива насамперед через якісну освіту. Освіта також вимагає змін, на думку Р. В. Емерсона, основою освіти має постати фізична праця та єднання з природою. Праця постає також цінністю свободної людини, тоді як рабовласництво

краде працю і йде проти природи людини. Праця є основою американської ідентичності вільних штатів, що орієнтовані на прогрес, розвиток, збагачення та нові можливості. У той час як рабовласницькі штати не поділяють цієї ідентичності, а навпаки, замість технічного прогресу та індустріалізації відстоюють аграрний лад, не поважають працю та гідність людини, виснажують природні ресурси та знижують родючість землі. Тому для Р. В. Емерсона північні та південні штати є принципово різними цивілізаціями, які важко утримати під одним законом. Водночас подібна боротьба є природньою для Р. В. Емерсона. В основі будь-якої цивілізації лежить баланс та боротьба між консерватизмом та інноваціями. І перемога завжди буде на боці тієї сили, що милосердна, тому що це природно, а природа рано чи пізно перемагає протиприродне. Р. В. Емерсон підтримав Дж. Брауна, хоча і трохи пізніше за Г. Д. Торо, проте не менш впевнено. Р. В. Емерсон підтримує Дж. Брауна через те, що для нього він є справжнім ідеалістом, тобто вірив у свої ідеї настільки, що був ладен покласти за них своє життя. Виправдовуючи дії Дж. Брауна, Р. В. Емерсон наголошує на його тісному та гармонійному зв'язку з природою, а також на природності його дій, тобто дії Дж. Брауна, хоча і суперечать державному закону, проте підкорюються вищому закону природи. Метою уряду, за Р. В. Емерсоном, має бути покращення становища людини та збільшення поваги до людської гідності.

Політична філософія Г. Д. Торо також тісно пов'язана з його філософією природи передусім через те, що людина для нього постає частиною природи, тому для Г. Д. Торо уряд має захищати як людину, так і навколишнє середовище. Відповідальність за дії уряду несе кожен громадянин, кожен може впливати на владу шляхом громадянської непокори або відкритого протесту, якщо це необхідно. Сплата податків злочинному уряду означає мовчазну згоду громадянина з діями влади. Прогрес суспільного устрою від абсолютної монархії до обмеженої та від обмеженої монархії до демократії полягає у зростанні поваги до індивідуального та приватного. За Г. Д. Торо, цей прогрес не має зупинитися на досягнутому, проте продовжуватись. Легітимність уряду визначається його прийнятністю для чесного індивіда, тоді як чесність індивіда полягає у критичному та неупередженому мисленні. Суспільно прийнятні цінності та загальний здоровий глузд заважає побачити ваді суспільства. Для того щоб мати власну неупереджену думку, необхідно відсторонення від суспільства та єднання зо природою. Для Г. Д. Торо це досягається через практику тривалих прогулянок, гармонійного життя з природою та усамітнення. Протест Г. Д. Торо проти втручання інституцій у приватне життя індивіда та його позиція щодо того, що держава не є необхідною для життя людини привертало увагу анархістів. Проте Г. Д. Торо не вважав свою позицію такою, що протистоїть уряду загалом, а виступав за кращий уряд та вважав себе відповідальним громадянином, а свою позицію громадянською. Поворот Г. Д. Торо до активної політичної позиції, а також до політичної філософії відбувається після індивідуального протесту Г. Д. Торо, а саме відмови від сплати податків уряду, що веде несправедливу війну. Саме досвід ночі у в'язниці за несплату податків Г. Д. Торо описує у своїй найвпливовішій роботі "Супротив громадянському уряду" або "Громадянська непокоря". Радикалізація поглядів проти рабовласницького уряду відбувається у Г. Д. Торо у зв'язку з ув'язненням Дж. Брауна, у своїх промовах він не тільки підтримує його дії, а й аргументує свою думку тим, що Дж. Браун став на захист людської природи. Останнє

десятиліття творчості Г. Д. Торо характеризувалось підвищеним інтересом до політичної філософії та одночасно і до натуралізму. Г. Д. Торо заглиблюється у дослідження природи та відчуває протиприродність державного ладу.

Список використаних джерел

- Менжулін, В. І. (2024). Образ філософії в оповіданні Германа Мелвілла "Ку-ку-рі-ку! або Радісний крик благородного півня Беневетано". *Наукові записки НАУКМА. Філософія та релігієзнавство*, 13, 73–97. <https://doi.org/10.18523/2617-1678.2024.13.73-97>
- Труш, Т. (2018). Політична філософія Вільяма Оккама. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія*, 3(3), 39–42. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2018/3-9/12>
- Brown, S. G. (1945). Emerson's Platonism. *The New England Quarterly*, 18(3), 325–345. <https://doi.org/10.2307/361616>
- Dubniak, Z. (2021). Versions of pragmatic liberalism: from Rorty back to Dewey. *Journal of Education Culture and Society*, 12(2), 15–30. <https://doi.org/10.15503/jecs2021.2.15.30>
- Emerson, R. W. (1921). *Essays and poems of Emerson*. Harcourt Brace and Company.
- Emerson, R. W. (1909). *The Works of Ralph Waldo Emerson: T. 11. Miscellanies*. <https://oll.libertyfund.org/titles/emerson-the-works-of-ralph-waldo-emerson-vol-11-miscellanies>
- Harding, W. (1966). *The days of Henry Thoreau*. Alfred A. Knopf.
- Neufeldt, L. (1972). Emerson and the Civil War. *The Journal of English and Germanic Philology*, 71(4), 502–513.
- Ostrander, G. M. (1953). Emerson, Thoreau, and John Brown. *The Mississippi Valley Historical Review*, 39(4), 713–726. <https://doi.org/10.2307/1895396>
- Rudenko, S., & Sobolievskiy, Y. (2019). The transcendental method and physical cosmology: An Interdisciplinary approach in the research of Ukrainian and Anglo-American philosophers. *Philosophy and Cosmology*, 23, 157–167. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/23/15>
- Saito, N., & Cavell, S. (2005). Three Emerson's voice: Dewey beyond Hegel and Darwin. In *The Gleam of Light: Moral Perfectionism and Education in Dewey and Emerson* (pp. 36–49). Fordham University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvh4zg37.7>
- Shklar, J. N. (2011). Emerson and the Inhibitions of Democracy. In A. M. Levine & D. S. Malachuk (Eds.), *A Political Companion to Ralph Waldo Emerson* (pp. 53–68). University Press of Kentucky.
- Thoreau, H. D. (1996). *Thoreau: Political writings* (N. L. Rosenblum, Ed.). Cambridge University Press.
- Tytarenko, V. (2019). War and Peace in Kant's and Hegel's Consideration. *Philosophy and Cosmology*, 22, 181–187. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/22/17>
- Vollaro, D. (2016). When anarchists speak of Thoreau. *The Thoreau Society Bulletin*, 293, 4–5.

References

- Brown, S. G. (1945). Emerson's Platonism. *The New England Quarterly*, 18(3), 325–345. <https://doi.org/10.2307/361616>
- Dubniak, Z. (2021). Versions of pragmatic liberalism: From Rorty back to Dewey. *Journal of Education Culture and Society*, 12(2), 15–30. <https://doi.org/10.15503/jecs2021.2.15.30>
- Emerson, R. W. (1921). *Essays and poems of Emerson*. Harcourt Brace and Company.
- Emerson, R. W. (1909). *The Works of Ralph Waldo Emerson: T. 11. Miscellanies*. <https://oll.libertyfund.org/titles/emerson-the-works-of-ralph-waldo-emerson-vol-11-miscellanies>
- Harding, W. (1966). *The days of Henry Thoreau*. Alfred A. Knopf.
- Menzhulin, V. (2024). The image of philosophy in Herman Melville's Story Cock-A-Doodle-Do! or, the Crowing of the Noble Cock Beneventano. *NaUKMA Research Papers in Philosophy and Religious Studies*, 13, 73–97 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.18523/2617-1678.2024.13.73-97>
- Neufeldt, L. (1972). Emerson and the Civil War. *The Journal of English and Germanic Philology*, 71(4), 502–513.
- Ostrander, G. M. (1953). Emerson, Thoreau, and John Brown. *The Mississippi Valley Historical Review*, 39(4), 713–726. <https://doi.org/10.2307/1895396>
- Rudenko, S., & Sobolievskiy, Y. (2019). The transcendental method and physical cosmology: An Interdisciplinary approach in the research of Ukrainian and Anglo-American philosophers. *Philosophy and Cosmology*, 23, 157–167. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/23/15>
- Saito, N., & Cavell, S. (2005). Three Emerson's voice: Dewey beyond Hegel and Darwin. In *The Gleam of Light: Moral Perfectionism and Education in Dewey and Emerson* (pp. 36–49). Fordham University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvh4zg37.7>
- Shklar, J. N. (2011). Emerson and the Inhibitions of Democracy. In A. M. Levine, & D. S. Malachuk (Eds.), *A Political Companion to Ralph Waldo Emerson* (pp. 53–68). University Press of Kentucky.
- Thoreau, H. D. (1996). *Thoreau: Political writings* (N. L. Rosenblum, Ed.). Cambridge University Press.
- Trush, T. (2018). Political philosophy of William of Ockham. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, 3(3), 39–42 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2018/3-9/12>
- Tytarenko, V. (2019). War and Peace in Kant's and Hegel's Consideration. *Philosophy and Cosmology*, 22, 181–187. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/22/17>
- Vollaro, D. (2016). When anarchists speak of Thoreau. *The Thoreau Society Bulletin*, 293, 4–5.

Отримано редакцією журналу / Received: 01.10.24
Прорецензовано / Revised: 15.11.24
Схвалено до друку / Accepted: 25.11.24

Hanna LIEBIEDIEVA, PhD Student
ORCID ID: 0000-0003-2664-1132
e-mail: liebiedievahanna@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE CONCEPT OF NATURE IN THE POLITICAL PHILOSOPHY OF THE AMERICAN TRANSCENDENTALISTS OF R. W. EMERSON AND H. D. THOREAU

Background. The article examines the interconnection between the philosophy of nature and the political philosophy of the transcendentalists R. W. Emerson and H. D. Thoreau. For these thinkers, political philosophy was intrinsically linked to their understanding of nature, which they considered the foundation for comprehending social and political processes. Both transcendentalists emphasized the importance of unity with nature as a key factor in personal development. They regarded individual growth as the cornerstone for positive societal changes, with particular attention given to individualism. Their support for the actions of J. Brown exemplified the practical realization of the ideas of political idealism and transcendentalism. In their view, the primary aim of government should be to promote individuality and improve the conditions of human existence, which led them to actively oppose the system of slavery.

Methods. A comprehensive methodological approach was employed to analyze the political philosophy of R. W. Emerson and H. D. Thoreau in the context of their philosophy of nature. This included general scientific methods, historical-philosophical methods, and specific techniques, such as the hermeneutic approach. Additionally, the method of historical reconstruction was used to highlight the socio-political context of their ideas.

Results. The study revealed the deep integration of Emerson's and Thoreau's political philosophy into their concept of nature, as well as its connection to the socio-political conditions of their era. American transcendentalism occupies a unique place not only in the history of early American philosophy but also within the broader scope of English-speaking philosophy. It blended German idealism, Neoplatonism, and Eastern mysticism, forming a distinctive eclectic doctrine that offered a unique perspective on nature, human nature, rights and freedoms, education, physical labor, individualism, and collectivism. American transcendentalism directly and indirectly influenced the development of American pragmatism, as evidenced in the works of pragmatists such as J. Dewey, C. S. Peirce, and W. James. Its influence is also evident in the literary heritage of H. Melville, N. Hawthorne, W. Irving, and others.

Conclusions. The political philosophy of R. W. Emerson and H. D. Thoreau was grounded in their understanding of natural laws, the importance of civic education and education in general, unity with nature, and respect for the individual. They regarded slavery as an unnatural social order, opposition to which they considered a moral duty for citizens aspiring to build a harmonious society.

Keywords: early American philosophy, English-language philosophy, German idealism, Ralph Waldo Emerson, Henry David Thoreau, John Dewey, pragmatism, neoplatonism, education, freedom, individualism, naturalism, liberalism.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.